Grisons

Autor:
Data de publicació: 20-03-2025

Wikimedia | © OpenStreetMap

Localització a Suïssa
mostrar
Mapa dels Grisons

Coordenades: 46° 45? N, 9° 30? E

Capital
Chur

Subdivisions
108 municipis, 11 districtes

Govern

• Executiu
Consell Executiu

Regierungsrat (alemany)
Regenza (romanx)
Govern (italià)

(5)

• Legislatiu
Gran Consell

Grosser Rat (alemany)

Cussegl Grond (romanx)
Gran Consell (italià)

(120)

Àrea
[1]

•Total

7.105,39 km2 (2.743,41 milles quadrades)

Població
(desembre de 2020)[2]

•Total

200,096

•Densitat
28/km2 (73/milla quadrada)

PIB[
3]

•Total
14.519 milions de CHF (2020)

• Per càpita
CHF 72.754 (2020)

Codi ISO 3166
CH-GR

Punt més alt
4.049 m (13.284 peus): Piz Bernina

Punt més baix
260 m (853 peus): frontera amb el Ticino a San Vittore

S'ha unit
1803

Idiomes
Alemany, Romanx, Italià

Altres idiomes
Lombard, Walser Alemany

Lloc web
www.gr.ch/IT/Seiten/welcome.aspx

Els Grisons (/?ri??z??/;[4] francès: [??iz??]) o grisons (alemany: [?ra??b?ndn?] (i)),[nota 1] més formalment el cantó dels Grisons o el cantó dels Grisons,[5] és un dels vint-i-sis cantons de Suïssa. Té onze districtes i la seva capital és Coira. El nom alemany del cantó, Graubünden, es tradueix com a "Lligues Grises", referint-se a l'origen del cantó en tres aliances locals, les Tres Lligues. Els altres noms nadius també es refereixen a la Lliga Grisa: Grischùn en Sutsilvan, Grischun en les altres formes de romanx i Grigioni en italià. Rhaetia és el nom llatí de la zona. La cabra salvatge alpina és el símbol heràldic del cantó.

El cantó més gran i oriental de Suïssa, és també un dels tres grans cantons alpins del sud, juntament amb el Valais i el Ticino. És el cantó més divers pel que fa a la geografia natural i cultural, ja que engloba ambdós costats dels Alps i diverses regions naturals i culturals. La diversitat del cantó sovint es compara amb la de Suïssa en el seu conjunt i li mereix el nom de "Petita Suïssa". [6][7] Limita amb quatre cantons, així com amb Àustria, Itàlia i Liechtenstein.

L'estat és l'únic cantó trilingüe de Suïssa. [8] També és l'únic on el romanx, la quarta llengua nacional de Suïssa, té estatus oficial. La llengua i la cultura romanxes són una part important de la identitat local. [9] El 2020 el cantó tenia una població de 200.096 habitants. [2] És el cantó menys densament poblat de Suïssa. L'única ciutat important del cantó és Coira, ja que la majoria de la població viu en zones muntanyoses, incloses algunes de les valls més remotes del país. Un dels bressols dels esports d'hivern, el cantó és una destinació turística important durant tot l'any, incloent un gran nombre de ciutats alpines, especialment Davos i St. Moritz. El cantó també és conegut per la seva extensa xarxa ferroviària de via estreta, operada pel Ferrocarril Rètic, i que uneix la capital amb la majoria de valls dels Grisons.

Antigament ocupada pels Rhaeti, la majoria de les terres del cantó van passar a formar part de la província romana anomenada Rètia, que es va establir l'any 15 aC, amb Cúria, un assentament que es remunta a la cultura Pfyn, com a capital. L'àrea més tard va passar a formar part de les terres de la diòcesi de Coira. A finals de l'edat mitjana es van fundar la Lliga de la Casa de Déu, la Lliga Grisa i la Lliga de les Deu Jurisdiccions. El 1471 una aliança va donar lloc a les Tres Llegües, i abans de finals del segle XV, aquesta última es va convertir en aliada de l'Antiga Confederació Suïssa. El 1803 les Tres Llegües es van convertir finalment en un dels cantons de la Confederació.

Contingut

Geografia i clima

Vegeu també: Geografia de Suïssa

L'Engadina (aquí prop de St. Moritz i els llacs) és una de les valls més altes dels Alps i l'única regió suïssa a la conca del Mar Negre.

Els Grisons són el cantó més gran i alhora més oriental de Suïssa. La seva geografia, marcada essencialment pels Alps, és complexa i abasta una àmplia gamma de climes i ecosistemes. És un dels tres grans cantons alpins del sud, juntament amb el Ticino i el Valais, que inclouen regions al costat sud dels Alps. Però en contrast amb aquests (i tots els altres cantons), s'estén completament a banda i banda de la gran barrera alpina, des de les planes septentrionals de Maienfeld fins a les planes meridionals de Roveredo. No obstant això, una gran part del cantó no està clarament al nord ni al sud dels Alps, és l'Engadina (el "jardí de l'Inn"), una gran vall alpina interior orientada cap a l'est d'Europa. Per tant, hi ha parts d'aquest cantó en quatre de les cinc conques de drenatge del país. El nord del cantó està drenat pel Rin (que acaba al mar del Nord), el sud pel Po i l'Adige a través de diversos afluents (mar Mediterrani), i l'Engadina pel Danubi a través de l'Inn (mar Negre). [10]

Els Grisons es troben completament dins dels Alps, amb elevacions sobre el nivell del mar que oscil·len entre 260 i 4.049 metres (853 a 13.284 peus). És alhora un dels cantons més alts i més baixos, i el segon més alt si es considera l'altitud mitjana. Com a conseqüència, la seva topografia és extremadament accidentada i s'hi troben molts dels assentaments més alts del país (i d'Europa), especialment a l'Alta Engadina. Les muntanyes són nombroses; Més de 1.000 cims es troben al cantó. [11] El més alt és el Piz Bernina, seguit de prop per nombrosos cims de la serralada homònima. Altres muntanyes destacades són el Piz Russein, el Piz Kesch, la Calanda, l'Aroser Rothorn i el Rheinwaldhorn, vegeu la llista de muntanyes dels Grisons per a una llista més exhaustiva. El cantó inclou nombroses subserralades dels Alps diferents del Bernina. Aquests són l'Albula, el Bregaglia, el Glaris, el Gotthard, el Lepontine, el Livigno, el Plessur, l'Oberhalbstein, l'Ortler, el Rätikon, el Samnaun, el Sesvenna i el Silvretta.

El Rin Anterior és un dels rius més grans del cantó.

Les regions del costat nord dels Alps són drenades pel Rin i formen una intrincada xarxa de valls. El Rin és un dels rius més llargs del cantó i l'únic que desemboca directament al mar. Les fonts del Rin es troben a l'oest del cantó i formen el Rin anterior i el Rin posterior. Aquests dos rius convergeixen a Reichenau per formar el Rin en el sentit estricte del terme. Just després de la convergència, la vall s'obre i el seu fons constitueix la plana més plana del cantó, des de Domat/Ems fins a Fläsch a la frontera de St. Gallen. A la zona al voltant de Coira, al peu de la Calanda, el Rin canvia progressivament de direcció, d'est a nord. El Rin Anterior i el Rin Posterior inclouen nombrosos afluents també abans de la seva pròpia convergència. La primera constitueix una vall llarga i recta, la Surselva, aïllada de les planes baixes pel congost del Rin. Els seus afluents més grans són els rius Glogn, Valser Rhine, Rabiusa, formant respectivament la Val Lumnezia, la Vall de Vals i el Safiental. L'altre, el Rin Posterior, recull notablement les aigües del Rin d'Avers i de l'Albula, que al seu torn recull les aigües del Gelgia i el Landwasser. De manera similar al Rin Anterior, la part superior del Rin Posterior també està aïllada de les planes pel congost de Viamala. Després de la convergència amb l'Albula, el Rin Posterior forma una àmplia vall, el Domleschg, fins que es troba amb el seu homòleg anterior. Després d'això, el Rin recull l'aigua de dos rius importants: el Plessur a Chur, que forma la vall del Schanfigg, i el Landquart a la ciutat homònima, formant el Prätigau. [10]

L'Engadina està completament drenada per l'Inn i és l'única vall de Suïssa a la conca del Danubi. L'Inn és un dels rius més llargs del cantó i forma una vall gairebé recta, des del pas de Maloja fins a Martina, amb un canvi de direcció prop de Zernez. Malgrat la seva longitud i nombrosos afluents, només uns pocs rius llargs convergeixen amb l'Inn. Aquests són el Flaz (formant la Val Bernina), el Spöl (formant la Val da Spöl) i la Clemgia (formant la Val S-charl). A la part baixa de l'Engadina també hi ha la vall lateral de Samnaun. Els principals passos que connecten l'Engadina amb el nord dels Grisons són (d'oest a est): el coll del Julier, el coll de l'Albula i el coll de la Flüela. [10]

Les valls del costat sud dels Alps no són contigües entre si i formen quatre regions diferents. La Mesolcina, drenada pel Moesa, la Val Bregaglia, drenada pel Mera, la Val Poschiavo, drenada pel Poschiavino, i la Val Müstair, drenada pel Rom. Els tres primers es troben a la conca del Po i l'últim a la conca de l'Adige. Mentre que els dos primers (Mesolcina i Bregaglia) són contigües a la regió al nord dels Alps, a través del pas de San Bernardino i el pas de Septimer respectivament, els tres últims (Bregaglia, Poschiavo i Müstair) són contigües a l'Engadina, a través del pas de Maloja, el pas de Bernina i el pas d'Ofen. [10]

Tot i que no es troben grans masses d'aigua al cantó, nombrosos llacs de muntanya (per sobre dels 800 m d'altitud) esquitxen el paisatge, alguns d'ells utilitzats com a embassaments per a la producció d'hidroelectricitat. Els llacs naturals més grans són el llac Sils, el llac Silvaplana, el llac di Poschiavo i el llac St. Moritz (tots a l'Alta Engadina excepte el de Poschiavo). Els llacs artificials són més nombrosos, els més grans (més de 100 ha) són el llac de Livigno, el llac de Lei, el Lai da Sontga Maria, el Zervreilasee, el llac Bianco, el Lai da Marmorera i el Lägh da l'Albigna. El nombre total de llacs s'ha estimat en 600. [12] Vegeu la llista de llacs de muntanya de Suïssa per a una llista més

exhaustiva.

A diferència d'altres grans cantons, els Grisons inclouen molt poques ciutats. La ciutat més gran (i capital) és Coira. El segueixen Davos, Landquart, Domat/Ems i St. Moritz, que són, però, molt menys poblats. El cantó és especialment conegut per les seves nombroses ciutats alpines, especialment dues de les esmentades (Davos i St. Moritz), però també Klosters, Arosa, Lenzerheide, Disentis, Flims, Pontresina i Scuol. [13]

La diversitat del clima dels Grisons és alta i comparable a la de Suïssa. A les regions més meridionals i més baixes, es conreen vinyes i oliveres,[14] mentre que als cims més alts, la neu es troba durant tot l'any. Les valls interiors, especialment l'Engadina, són significativament més seques que els vessants nord i sud dels Alps, protegides per les altes muntanyes de la serralada. Al costat sud dels Alps, Grono és un dels llocs més càlids del país amb una mitjana de 12,4 ° C (54,3 ° F). S'hi va registrar la temperatura rècord nacional de 41,5 °C (106,7 °F). Les valls del sud també són significativament més humides que la resta del cantó (1.476 mm de pluja a Grono, 849 mm a Coira i 705 mm a Scuol). Els llocs més freds es troben naturalment a altituds elevades, com al Piz Corvatsch. Les localitats de l'Alta Engadina es troben entre les regions habitades més fredes del país, especialment Samedan amb una temperatura mitjana de 2,0 ° C (35,6 ° F). S'hi va registrar la temperatura mínima rècord a tot el cantó de -37,9 °C (-36,2 °F). [15] La regió de baixa altitud de Coira, inclosa la Bündner Herrschaft, experimenta temperatures naturalment menys dures amb una mitjana de 10,0 °C (50,0 °F).

Terres baixes: Vinyes de la Bündner Herrschaft, als peus del Falknis

Zona de muntanya: Val Bregaglia, als peus del Piz Badile

Zona alpina: Val Frisal, als peus del Piz Durschin

Zona Nival: Piz Bernina des del Piz Morteratsch

L'àrea dels Grisons és de 7.105,2 quilòmetres quadrats (2.743,3 milles quadrades), un 19,2% més gran que el cantó de Berna, el segon cantó més gran. [16] Només al voltant d'un terç d'aquesta terra es considera comunament com a terra productiva de la qual els boscos cobreixen aproximadament una cinquena part de la superfície total. [16] El cantó és gairebé completament muntanyós i és la regió més poc poblada del país. A la seva part sud-est es troba l'únic parc nacional oficial de Suïssa. A la seva part nord, les muntanyes es van formar com a part de la falla d'empenta que el 2008 va ser declarada Patrimoni Geològic de la Humanitat per la UNESCO, amb el nom de Swiss Tectonic Arena Sardona. Una altra reserva de la biosfera és la Biosfera Val Müstair adjacent al Parc Nacional Suïssa, mentre que el Parc Natural d'Ela és un dels parcs amb suport regional.

Els Grisons de vegades s'inclouen a la regió més gran de Suïssa oriental, juntament amb altres sis cantons. Els Grisons comparteixen frontera amb nombroses regions d'Europa, reflectint la seva diversitat cultural, i és l'únic cantó adjacent a tres països diferents. A nivell nacional comparteix fronteres amb altres quatre cantons: Uri, Glaris, St. Gallen al nord-

oest (essencialment a través dels Alps de Glaris) i Ticino a l'oest (essencialment a través del massís de San Gotard i els Alps Lepontins, però també al nivell de la plana de Roveredo). A nivell internacional, el cantó comparteix fronteres amb tres països: Liechtenstein al nord, les regions austríaques de Vorarlberg i Tirol al nord-est i les regions italianes de Trentino-Tirol del Sud i Llombardia a l'est i al sud. [17]

Història

Més informació: Three Leagues i Bündner Wirren

Mapa de les Tres Llegües i terres circumdants

Les profundes valls alpines de l'actual Grisó van ser poblades originalment pels raetis (Rhaeti). A Coira, l'evidència arqueològica de l'assentament es remunta a la cultura Pfyn[18] (3900-3500 aC),[19] fent de la capital dels Grisons un dels assentaments més antics de Suïssa.

La majoria de les terres del cantó van formar part d'una província romana anomenada Rètia, que es va establir l'any 15 aC. L'actual capital dels Grisons, Coira, era coneguda com a Cúria en època romana. L'àrea més tard va formar part de les terres de la diòcesi de Coira.

El 1367 es va fundar la Lliga de la Casa de Déu (Cadi, Gottes Haus, Ca' di Dio) per resistir el poder creixent del bisbe de Coira. Això va ser seguit per l'establiment de la Lliga Grisa (Grauer Bund), de vegades anomenada Oberbund, el 1395 a la vall de l'Alt Rin. El nom de Lliga Grisa deriva de la roba grisa casolana que portava el poble i es va utilitzar exclusivament després del 16 de març de 1424. [20] El nom d'aquesta lliga va donar més tard el seu nom al cantó dels Grisons. Una tercera lliga va ser establerta el 1436 per la gent de deu bailiwicks a l'antic comtat de Toggenburg, ja que la dinastia de Toggenburg s'havia extingit. La lliga es va anomenar Lliga de les Deu Jurisdiccions (Zehngerichtebund).

El monument a Dreibündenstein, que marca l'antic tripunt de les Tres Llegües

El primer pas cap al cantó dels Grisons va ser quan la Lliga de les Deu Jurisdiccions es va aliar amb la Lliga de la Casa de Déu el 1450. El 1471 les dues lligues es van aliar amb la Lliga Grisa. El 1497 i el 1498 les Lligues[21] es van aliar amb l'Antiga Confederació Suïssa després que els Habsburg adquirissin les possessions de l'extinta dinastia Toggenburg el 1496,[22] posant-se del costat de la Confederació a la Guerra de Suàbia tres anys més tard. Els Habsburg van ser derrotats a Calven Gorge i Dornach, ajudant a reconèixer la Confederació Suïssa i les lligues aliades del cantó dels Grisons. No obstant això, les Tres Llegües van romandre una associació fluixa fins al Bundesbrief del 23 de setembre de 1524. [23]

Els últims rastres de la jurisdicció del bisbe de Coira van ser abolits el 1526. La guerra de Musso de 1520 va apropar les Tres Llegües a la Confederació Suïssa.

Entre 1618 i 1639 es va convertir en un camp de batalla entre faccions rivals durant el Bündner Wirren. El partit protestant va ser recolzat per França i Venècia, mentre que el partit catòlic va ser recolzat pels Habsburg a Espanya i Àustria. Cada bàndol va intentar obtenir el control dels Grisons per obtenir el control dels importants passos alpins. El 1618, el jove radical Jörg Jenatsch es va convertir en membre de la cort de "supervisors clericals" i líder de la facció anti-Habsburg. Va supervisar la tortura fins a la mort de l'arxipreste Nicolò Rusca de Sondrio. En resposta, Giacomo Robustelli, de la família pro-catòlica Planta, va aixecar un exèrcit de rebels a la Valtellina. La nit del 18 al 19 de juliol de 1620, una força de rebels de Valtellina recolzada per tropes austríaques i italianes va marxar cap a Tirano i va començar a matar protestants. Quan van acabar a Tirano, van marxar cap a Teglio, Sondrio i més avall de la vall matant tots els protestants que van trobar. Entre 500[24] i 600[25] persones van ser assassinades aquella nit i en els quatre dies següents. L'atac va expulsar gairebé tots els protestants de la vall, va evitar noves incursions protestants i va treure la Valtellina de les Tres Llegües.

Jörg Jenatsch va ser una figura important i divisiva durant el Bündner Wirren (1618-1639).

En resposta, el febrer de 1621, Jenatsch va dirigir una força de tropes anti-Habsburg per atacar el castell de Rietberg, la llar d'un líder de la facció procatòlica, Pompeius Planta. [26] Van sorprendre a Planta i segons la llegenda va ser assassinat per Jörg Jenatsch amb una destral. [27] L'assassinat de Planta va encoratjar la facció protestant i van reunir un exèrcit mal dirigit i desorganitzat per recuperar la Valtel·lina i altres terres sotmeses. No obstant això, l'exèrcit es va desfer abans que poguessin atacar una sola ciutat catòlica. [26] Aquesta invasió protestant va proporcionar als

espanyols i austríacs una excusa per envair les Lligues. A finals d'octubre, Espanya i Àustria havien ocupat tots els Grisons. El tractat de pau de gener de 1622 va obligar els Grisons a cedir les valls de Müstair, la Baixa Engadina i el Prättigau. [24] El tractat també prohibia la religió protestant en aquestes valls. En resposta, el 1622, la vall de Prättigau es va rebel·lar contra els austríacs i els va expulsar de la vall. Els austríacs van envair la vall dues vegades més, intentant tornar a imposar la fe catòlica, el 1623-1624 i el 1629-1631. [28]

El 1623 les Lligues es van aliar amb França, Savoia i Venècia. Jürg Jenatsch i Ulysses von Salis van utilitzar diners francesos per contractar un exèrcit de mercenaris de 8.000 homes i expulsar els austríacs. El tractat de pau de Monzon (5 de març de 1626) entre França i Espanya, va confirmar la independència política i religiosa de la Valtellina. El 1627 els francesos es van retirar de la vall de la Valtel·lina, que llavors estava ocupada per les tropes papals. A partir de 1631, la Lliga, sota el duc francès Henri de Rohan, va començar a expulsar els espanyols. No obstant això, Richelieu encara no volia lliurar la vall als seus residents. Quan va quedar clar que els francesos tenien la intenció de romandre permanentment a les Lligues, però no obligarien els valtel·lins a convertir-se al protestantisme, Jürg Jenatsch (ara un líder mercenari) es va convertir el 1635 a la fe catòlica. El 1637, es va rebel·lar i es va aliar amb Àustria i Espanya. La seva rebel·lió, juntament amb la rebel·lió d'altres 31 oficials de la Lliga, va obligar els francesos a retirar-se sense lluitar. [24][28] El 24 de gener de 1639, Jürg Jenatsch va ser assassinat durant el Carnaval per un atacant desconegut que anava vestit d'ós. L'atacant podria haver estat un fill de Pompeu Planta[24] o un assassí contractat per l'aristocràcia local. [28] Segons la llegenda, va ser assassinat per la mateixa destral que va utilitzar a Pompeius Planta. [27] El 3 de setembre de 1639 les Lligues van acordar amb Espanya tornar la Valtel·lina sota la sobirania de la Lliga, però amb la promesa de respectar el lliure exercici de la fe catòlica. Els tractats amb Àustria de 1649 i 1652 van tornar a posar les valls de Müstair i la Baixa Engadina sota l'autoritat de les Tres Llegües. [24]

El 1798, les terres del cantó dels Grisons van passar a formar part de la República Helvètica com a cantó de Raetia excepte Valtellina, que es va separar el 1797 per unir-se a la República Cisalpina. Més tard va formar part de l'Imperi d'Àustria el 1814 abans d'unir-se al Regne d'Itàlia el 1859. Amb l'Acta de Mediació, l'"aliat perpetu" de Suïssa es va convertir en un cantó el 1803. La constitució del cantó data de 1892. En el segle següent, s'han fet uns 30 canvis a la constitució. [29]

Les armes de les tres lligues originals es van combinar en l'escut d'armes cantonal modern el 1933.

Govern

Edifici del Gran Consell de Chur

El Gran Consell (alemany: Grosser Rat; italià: Gran Consiglio, romanx: Cussegl Grond), la legislatura del cantó, té seu a Coira, la capital del canton. Els seus 120 membres, elegits en 39 districtes amb un sistema majoritari, estan en el càrrec des de fa quatre anys. Les últimes eleccions de districte van ser el 2014. [30] El govern cantonal, que exerceix l'autoritat executiva, està format per cinc membres, elegits pel poble per un període de quatre anys i limitat a tres mandats mitjançant un sistema majoritari. [31]

La Constitució dels Grisons, revisada per darrera vegada el 14 de setembre de 2003, estableix en el seu preàmbul que el propòsit del cantó és "salvaguardar la llibertat, la pau i la dignitat humana, garantir la democràcia i el Rechtsstaat, promoure la prosperitat i la justícia social i preservar un entorn assenyat per a les generacions futures, amb la intenció de promoure el trilingüisme i la varietat cultural i conservar-los com a part del nostre patrimoni històric". [32]

La constitució permet l'emancipació dels residents estrangers a nivell municipal, a discreció dels governs locals. El 2009, el municipi de Bregaglia es va convertir en el primer del cantó a fer ús d'aquesta disposició, concedint el dret de vot als estrangers. [33]

Política

Resultats de les eleccions federals

Percentatge del total de vots per partit al cantó a les eleccions federals de 1971-2015[34]

PartitIdeologia19711975197919831987199119951999200320072011 2015

FDP. Els liberalsa

Liberalisme clàssic
14.8
18.1
22.9
20.1
18.3
18.1
16.5
15.1
15.8
19.1
11.9
13.3

CVP/PDC/PPD/PCD

Democràcia cristiana
37.3
35.9
35.5
33.3
28.5
25.6
26.9
25.6
23.7
20.3
16.6
16.8

SP / PS

Socialdemocràcia
13.9
15.2
20.5
24.6
19.5
21.2
21.6
26.6
24.9
23.7

15.6
17.6

SVP/SVP

Conservadorisme nacional
34.0
26.9
21.1
22.0
20.0
19.5
26.9
27.0
33.8
34.7
24.5
29.7

Anell d'Independents

Liberalisme social
* b
*
*
*
*
*
1.1
*
dissolt
dissolt
dissolt
dissolt

CSP / PCS

Esquerra cristiana
*
*
*
*
*
6.9
*
*
*
*
*
*

GLP/PVL

Liberalisme verd
*
*
*
*
*
*
*
*
*
*
8.3
7.9

BDP/PBD

Conservadorisme
*
*
*
*
*
*
*
*
*
*
20.5
14.5

GPS/PES

Política verda
*
*
*
*
*
*
3.5
*
*
*
2.2
*

FGA

Feminista
*
*
*
*
6.0

4.3
1.9
*
*
*
*
*

SD / DS

Nacionalisme suís
*
3.5
*
*
*
*
*
*
*
*
*
*

EDU/UDF

Dret cristià
*
*
*
*
*
*
*
*
1.9
1.6
0.5
*

Altre

*
0.3
*
*
7.7
4.4
1.7
5.8
*
0.6

*
0.2

% de participació electoral

56.749.645.939.939.537.936.740.639.141.945.146.0

^un FDP abans del 2009, FDP. Els liberals després del 2009^b "*" indica que el partit no estava a la papereta en aquest cantó.

Subdivisions polítiques

Regions

a partir de gener de 2017[35]

Albula amb majúscula Tiefencastel
Bernina amb capital Poschiavo
Engiadina Bassa/Val Müstair amb capital Scuol
Imboden amb majúscula Domat/Ems
Landquart amb capital Igis
Maloja amb la capital Samedan
Moesa amb capital Roveredo
Plessur amb capital Coira
Prättigau/Davos amb capital Davos
Surselva amb capital Ilanz
Regió de Viamala amb capital Thusis

Municipis

Hi ha 114 municipis al cantó (al gener de 2016). [36]

Demografia

Vista de Coira, als peus de la Calanda

Els habitants dels Grisons s'anomenen Bündner o (rarament) grisonians. [cal citació]

La població del cantó (a 31 de desembre de 2020) és de 200.096 habitants. [2] A partir de 2007, la població incloïa 28.008 estrangers, o al voltant del 14,84% de la població total. [37] Les principals religions són el catolicisme i el protestantisme. Tots dos estan ben representats al cantó, amb els catòlics romans formant una lleugera pluralitat (47% catòlics i 41% protestants). [38]

Idiomes

Vegeu també: Llengua romanx

Vegeu també: Grisons italians

Distribució geogràfica de les llengües als Grisons a partir de l'any 2000Zones originals on es parlava la llengua romanx des de l'edat mitjana

Els Grisons són l'únic cantó de Suïssa amb tres llengües oficials: alemany (74,7%), romanx (13,9%) i italià (13,9%). [39][40]

Llengües als Grisons 1803-2020[41][42]

Any	Població	Romanx (%)	Alemany (%)	Italià (%)
1803	73.200[43]	36.700 (~50%)	26.500 (~36%)	10.000 (~14%)
1850	89,895	42,439 (47.2%)	35,509 (39.5%)	11,956 (13.3%)
1880	93,864	37,794 (39.8%)	43,664 (46.0%)	12,976 (13.7%)
1900	104,520	36,472 (34.9%)	48,762 (46.7%)	17,539 (16.8%)
1920	119,854	39,127 (32.7%)	61,379 (51.2%)	17,674 (14.8%)
1941	128,247	40,187 (31.3%)	70,421 (54.9%)	16,438 (12.8%)
1950				

137,100
40,109 (29.3%)
77,096 (56.2%)
18,079 (13.2%)

1960
147,458
38,414 (26.1%)
83,544 (56.7%)
23,682 (16.1%)

1970
162,086
37,878 (23.4%)
93,359 (57.6%)
25,575 (15.8%)

1980
164,641
36,017 (21.9%)
98,645 (59.9%)
22,199 (13.5%)

2000
187,058
27,038 (14.5%)
127,755 (68.3%)
19,106 (10.2%)

2012
191,612
27,955 (15.2%)
143,015 (74.6%)
23,506 (12.0%)

2015[44]
193,662
29,826 (15.4%)
142,378 (73.5%)
25,033 (12.9%)

2020
200,096
27,813 (13.9%)
149,471 (74.7%)
27,813 (13.9%)

Als Grisons hi viuen més parlants de llengua romanxa que a qualsevol altre cantó, tot i que s'ha convertit en una llengua minoritària. Des de finals de l'edat mitjana, la llengua romanx ha reduït considerablement (en més de la meitat del territori original, que incloïa Liechtenstein i parts de l'oest d'Àustria) l'àrea on és parlada per la majoria de la població.

El romanx consta de cinc grups dialectals, cadascun amb la seva pròpia llengua escrita: Sursilvan, Vallader, , Surmiran i Sutsilvan. També existeix una llengua escrita comuna anomenada Rumantsch Grischun. El romanx ha estat reconegut com una de les quatre "llengües nacionals" per la Constitució Federal Suïssa des de 1938. Va ser declarada "llengua oficial" de la Confederació el 1996, el que significa que els parlants de romanx poden utilitzar el romanx per a la correspondència amb el govern federal i esperar rebre una resposta en rumantsch grischun. El romanx té l'estatus de llengua oficial a nivell de cantó. Els municipis, al seu torn, són lliures d'especificar les seves pròpies llengües oficials.

Economia

Esquiadors a sobre de Lenzerheide

L'agricultura encara és essencial per mantenir les valls remotes habitades i cultivades, a diferència de la natura salvatge. Per tant, l'agricultura es recolza amb subvencions de les autoritats tant nacionals com autonòmiques. El vuit per cent de la població treballa en l'agricultura i la silvicultura, on el 50 per cent de la producció està certificada com a ecològica. L'agricultura inclou boscos i pastures de muntanya a l'estiu, especialment de vaques, ovelles i cabres. [cal citació] Com que el llop i l'ós han tornat, l'ús de gossos pastors de la Maremma no és inusual. [45] Tot i que predominen les pastures de muntanya, també hi ha producció de vi a la vall del Rin, especialment a Fläsch, Maienfeld, Jenins i Malans. Aquesta zona es coneix com a Bündner Herschaft. A les valls meridionals de Mesolcina i Val Poschiavo hi ha cultiu de blat de moro (blat de moro) i castanyer, permès pel clima més suau. A la Mesolcina també es conreen oliveres. [14]

El 24% de la força laboral està ocupada a la indústria, mentre que el 68% treballa a la indústria de serveis. La regió més industrialitzada és naturalment la de Coira. Ems-Chemie té la seu a Domat / Ems i és un dels principals ocupadors de la zona.

La indústria turística és un actor important i arriba a un notable 14% del PIB. El turisme es concentra al voltant de les localitats de Davos, Klosters, Lenzerheide, Arosa, Flims, St. Moritz i Pontresina, que tenen grans dominis esquiables. No obstant això, hi ha un gran nombre d'altres estacions turístiques al cantó, divididas per l'oficina oficial de turisme d'esports d'hivern, per exemple, en categories "Top - Gran - Petit i bonic". [46] St. Moritz és una de les estacions d'esports d'hivern més antigues, sent popular a l'hivern des de 1864. [47][48] L'any següent, Davos també va veure els seus primers turistes a l'hivern. [49] St. Moritz va acollir els Jocs Olímpics d'hivern de 1928 i els Jocs Olímpics d'hivern de 1948. El turisme d'estiu també és una font important d'ingressos. El trekking, l'alpinisme i la bicicleta de muntanya són algunes de les activitats principals. El turisme de negocis també és una font d'ingressos, especialment a Davos, on tradicionalment s'organitzen les reunions del Fòrum Econòmic Mundial.

Transport

Glacier Express pujant pel ferrocarril de l'Albula. Les sinuoses carreteres de muntanya i els ferrocarrils s'han convertit en una part integral del paisatge.

Com que el cantó s'estén a banda i banda de la gran barrera alpina, s'hi troben molts ports de muntanya importants, especialment a l'eix nord-sud. El transport sempre ha estat un tema important a la zona; es van trobar camins de carro de l'època romana al pas de Julier i el pas de Septimer va ser reconstruït per a ús de carro el 1387 i, tot i que més tard va perdre importància, encara es troba en la seva forma de 1800 (només per a excursionistes). Els camins de la cornisa eren necessaris per a llargs trams, i els congostos com el Viamala donaven problemes de construcció per a qualsevol tipus de transport. Les primeres carreteres reals de 3,7 m (4 iardes) d'amplada es van construir a través dels Alps al voltant de 1816, una de les quals encara es troba en molt bones condicions històriques[50] ja que aquesta connexió a través del pas de Splügen va perdre la seva importància després de l'obertura dels túnels ferroviaris que creuaven els Alps. L'última vall que es va connectar amb el sistema de carreteres dels Grisons va ser Avers, el remot llogaret de Juf només es va arribar el 1897. Després que Swiss Post ampliés els seus serveis de transport d'autobusos postals, els habitants de la regió es van acostumar més al trànsit motoritzat. [51] El 1925, ja hi havia 250 vehicles en servei. [51] Finalment, els habitants dels Grisons van renunciar a la seva resistència contra el trànsit automobilístic individual el 1926,[52] El 1967 es va obrir el túnel de la carretera de San Bernardino, construït per acollir el trànsit turístic, que avui en dia també és utilitzat per vehicles pesants de mercaderies, tot i que no és realment adequat per a ells a causa dels seus pendents ascendents. La majoria dels altres passis han perdut la seva importància per al transport de mercaderies avui dia.

A diferència del Valais i el Ticino, els Grisons no es beneficien dels principals eixos ferroviaris a través dels Alps, com el Lötschberg i el Gotard. Com a conseqüència, l'únic ferrocarril d'ample estàndard del cantó és el de la vall del Rin, que acaba a l'estació de Coira. Per contra, aquest últim s'ha convertit en una important estació de ferrocarril i un centre de transport del cantó des de la construcció del Ferrocarril Rètic, que uneix la majoria de regions del cantó des de la vall del Rin.

Els grans esforços garanteixen el transport públic a (gairebé) tots els assentaments mitjançant un horari integrat de diferents companyies de transport. Fins i tot el Juf, habitat només per unes 30 persones però amb un rècord europeu, s'hi arriba cinc vegades al dia en transport públic. Les dues principals empreses de transport són PostBus, la companyia nacional d'autobusos postals, i el Ferrocarril Rètic, essencialment propietat del govern cantonal. Aquest últim utilitza la xarxa ferroviària de via estreta més gran de Suïssa i dóna servei a la majoria de regions del cantó, amb ramals cap a Suïssa Central i Itàlia. Aquesta xarxa és transitada especialment per dos dels trens de més llarga distància de Suïssa: el Glacier Express i el Bernina Express. Els ferrocarrils federals suïssos s'estenen només uns pocs quilòmetres cap al cantó, des de Maienfeld, i serveixen essencialment a Landquart i Coira, on els passatgers es transfereixen al Ferrocarril Rètic i a un gran nombre de rutes d'autobús. La línia de l'Albula es va convertir en patrimoni mundial de la UNESCO, igual que el ferrocarril del Bernina, el ferrocarril més alt i únic que creuava els Alps sense l'ús d'un túnel al pas. A l'hivern alguns dels ports de carretera estan tancats [53] mentre que diversos ports d'alta muntanya com el Julier, el Bernina i el Lukmanier es mantenen oberts tot l'hivern (subjecte a restriccions). Sent l'estat més elevat de Suïssa, els Grisons acullen enormes zones alpines a les quals no es pot accedir amb cap mitjà de transport, però que s'han de visitar a peu. [54] Un gran nombre d'instal·lacions de transport per cable permeten accedir fàcilment a algunes de les muntanyes dels Grisons, la més alta és el Piz Corvatsch.

La vall d'Engadin té el seu propi aeroport, l'aeroport de Samedan. És l'aeroport més alt de Suïssa.

Cultura

Vegeu també: Llista de béns culturals d'importància nacional a Suïssa: Grisons

Cases pintades a Guarda

Els Grisons són culturalment la regió més diversa de Suïssa. El seu denominador comú, però, és una forta cultura de muntanya marcada per la vida en comunitats rurals aïllades, especialment representada a Heidi de Johanna Spyri. Els costums tradicionals inclouen la transhumància alpina a la primavera i la tardor, i el Chalandamarz al final de l'hivern.

El cantó té una gran concentració de castells medievals (i ruïnes). La més notable, a l'Engadina, és la de Tarasp, que custodia la vall de l'Inn. Moltes ruïnes i castells es troben a la zona de Domleschg. A prop hi ha l'església de Zillis, on el 1130/40 es va afegir un famós sostre il·lustrat romànic que ara és considerat patrimoni nacional. Al cantó hi ha tres Patrimoni de la Humanitat: el convent benedictí de Sant Joan, l'Arena Tectònica Suïssa Sardona i el Ferrocarril Rètic als paisatges de l'Albula i el Bernina.

Un plat de Maluns acompanyat de diversos productes dels Grisons

La gastronomia dels Grisons és coneguda sobretot per una delicadesa de vedella seca anomenada Bündnerfleisch, sovint anomenada simplement carn grisona. Altres especialitats carnis inclouen embotits secs (especialment Salsiz, elaborats amb diverses carns), speck i pernil. Els formatges produïts als Grisons també són nombrosos. Entre els plats destacats hi ha els Capuns, elaborats principalment a la part occidental dels Grisons. [55] Els capuns consisteixen en boletes abundants amb trossos de carn embolicats en fulles de bledes, després gratinats al forn amb formatge i nata. Els maluns són un altre plat molt conegut dels grisons. Estan fets de patates bullides barrejades amb farina, després fregides amb mantega. Els maluns solen servir amb una compota de pomes i altres productes locals com formatges i especialitats de carn. [56] Els Pizzoccheri són un altre plat, que es menja essencialment a la vall de Poschiavo. Consisteixen en fideus de blat sarraí, cuinats amb patates, verdures i formatge. [57] Les postres emblemàtiques dels Grisons són les Bündner Nusstorte. Es tracta essencialment d'una pasta quebrada farcida d'una barreja de nous caramel·litzades i mel. Una altra pastisseria similar, però que conté castanyes, la Torta di Castagne, s'elabora a les valls del sud, especialment a la Val Bregaglia. [58]

Els vins es produeixen essencialment a la Bündner Herrschaft. A les vinyes entre Fläsch i Malans es troben 42 tipus de vinyes, sent el Pinot Noir el més popular. [59] Els vins també es produeixen de forma natural a les valls del sud, però en quantitats més petites. La vall de la Mesolcina és contigua a la regió vinícola del Ticino i la de Poschiavo és contigua a

la regió vinícola de Valtellina. També es poden trobar nombroses cerveseries al cantó. La més gran, situada a Coira, és Calanda Bräu.

Radiotelevisiun Svizra Rumantscha és la divisió de parla romanx de la Corporació Suïssa de Radiodifusió i se centra en els Grisons. Die Südostschweiz (en alemany) i La Quotidiana (romanx) són alguns dels mitjans escrits més importants de la regió.

Natura

Els Grisons van reintroduir amb èxit la cabra salvatge a principis del segle 20 després que gairebé s'hagués extingit dels Alps, excepte una zona de la Vall d'Aosta a Itàlia, el Parco Nazionale Gran Paradiso. [60] De la mateixa manera, va reintroduir el trencalòs i el linx al segle 21, que s'havien extingit, tot i que el linx segueix sent rar. [61]

Vegeu també

Portal de Suïssa

Alps suïssos
Tres lligues